

Recenzie

ŠTOFKO, Miloš: Psychodiagnostika procesuálnej výtvarnej výchovy

Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2010. 384 s. ISBN 978-80-224-1110-3

Hľadanie novej koncepcie vyučovania výtvarnej výchovy po vyše dvadsiatich rokoch existencie súčasnej koncepcie je prirodzený stav. Autor reagoval na túto naliehavú potrebu svojou víziou nového prístupu k výučbe výtvarnej výchovy. Vychádzal z predpokladu, že umenie 20. storočia poskytuje dostatok podnetov pre zmenu výtvarnej práce s deťmi, lebo už samo absorbovalo spoločenské a iné impulzy modernej a postmodernej spoločnosti, a tak sa môže stať paradigmou pre výtvarno-umeleckú výchovu na školách.

Autor svoje úvahy a návrhy na koncepciu vyučovania výtvarného umenia rozdelil do šiestich kapitol.

V prvých piatich kapitolách rozvíja pojem procesne založenej, nie na výsledku založenej výučby výtvarného umenia. Táto koncepcia výučby kladie dôraz na procesy prebiehajúce v rámci vyučovania a nie na výsledky práce, na systematické vyučovanie výtvarného umenia, z ktorého by mali vzniknúť vedomosti a zručnosti plynúce z nového pohľadu na výtvarné umenie v živote jednotlivca. Základom úvah autora je poznanie, že výtvarno-umelecká výchova neustále vstupuje do interakcie s kultúrnym prostredím, prebieha neustále proces vyvažovania medzi asimiláciou nových podnetov a akomodáciou existujúcich kognitívnych schém. Za základ procesnej výtvarno-umeleckej výchovy autor považuje zo sukcesívneho hľadiska procesy motivačné, expozičné, kreačné, reflektívne a evalvačné, a z hľadiska simultánneho proces verbálny, demonštračný a organizačný. Pre využitie týchto procesov na praktickej vyučovacej hodine stanovuje autor pre učiteľa pomerne presné pravidlá, ktoré potom vedú k vyhotoveniu učiteľovej písomnej prípravy na plánovanú realizáciu vyučovacieho procesu. Stanovuje didaktický koncept, ktorý nie je celkom kompatibilný s novými učebnými osnovami, ale možno ho považovať za akúsi jeho alternatívu. Na 1. stupni základnej školy vychádza autorova didaktická koncepcia z bauhausovského osvojovania výtvarnej abecedy a na 2. stupni ZŠ z osvojovania umeleckých smerov 20. storočia cez tvorivé aktivity žiakov. Autor hľadá súvislosti medzi moderným umením 20. storočia a výtvarným prejavom žiakov. Táto súvislosť je akiste dosť zrejmalá, lebo oba fenomény pracujú s prvkami výtvarného jazyka. Podobne otázku procesnosti objavuje aj v modernom a v postmodernom umení. Tvorivý proces pokladá za základný fenomén, ktorý skúma v rovine procesne orientovanej výučby výtvarného umenia i v rovine

samotnej praxe umenia. Procesne založená výučba výtvarného umenia sa napokon stáva prostriedkom vytvárania rôznych simulovaných hier, napr. hra na impresionistov, expresionistov, kubistov a pod., ale žiaci sa stávajú aj architektmi, dizajnérmi, inžiniermi, alebo jednoducho zostávajú v detskom svete rozprávok a stávajú sa rytiermi, ježibabami, alebo zvieratkami.

V 6. kapitole autor predkladá svoju koncepciu výučby výtvarného umenia na 1. a 2. stupni základnej školy, ktorú nazval Psychodiagnostická koncepcia procesne orientovanej výtvarno-umeleckej kultúry. Autor pregnantne vymedzuje miesto výučby výtvarného umenia v systéme vzdelávania a stanovuje edukačné ciele predmetu tzv. „výtvarná výchova“. Z týchto cieľov prioritizuje dva dominantné ciele: rozvinutie pozitívneho vzťahu (hodnotového postoja) k umeniu, a tvorivého spôsobu myslenia a konania. Na rozdiel od doterajšej koncepcie výučby výtvarného umenia kladie dôraz na „výchovu k umeniu“, ktorá by mala vytvoriť dostatočný priestor pre seberealizáciu žiakov a hlavne rozvinúť poznanie umenia a umeleckých procesov prostredníctvom praktických výtvarných činností žiakov. Pritom pojem umenia nechápe priúzko „klasicky“, ale rozširuje jeho rámec smerom k vizuálnej kultúre. Autor podrobne vyhodnocuje výchovno-vzdelávací proces v oblasti výtvarnej kultúry pomerne podrobnej psychologickú a pedagogickú analýzu. V nej dospieva k množstvu pojmových kategórií, z ktorých sa tento proces skladá a ktoré by mali pomôcť učiteľovi účinne plánovať a organizovať tento proces. Za hlavné v práci učiteľa pokladá znalosť edukačných operatívnych cieľov a jeho schopnosť ich aplikovať v konkrétnych podmienkach procesu vyučovania/učenia sa. Poňatie cieľov podrobne dôkladnej analýze. Vyzdvihuje najmä hlavný cieľ – rozvinúť pozitívny vzťah (hodnotový postoj) k výtvarnému umeniu, a vôbec k vizuálnej kultúre, prostredníctvom učenia žiakov tvorivému poznávaniu, hodnoteniu, konaniu a vzájomnému dorozumievaniu sa a porozumievaniu si (ktoré koncipoval Š. Švec vo svojich prácach). V rámci tohto hlavného cieľa sa zameriava na interakciu a komunikáciu učiteľa so žiakmi, na motivačné stimuly, adekvátny výber tém, kolektívnu analýzu priebehu vyučovacej hodiny, ako aj rozbor vytvorených produktov, rozvoj základných mentálnych procesov (vnímania, cítenia, predstavovania si/imaginácie vedúcej k obrazotvornosti, konvergentného a divergentného myslenia), rozvoj technických zručností, čo je ovplyvnené správnym technickým spracovaním a výberom média, tvorivú prácu so základnými vyjadrovacími a výrazovými prostriedkami, teoretické a praktické oboznámenie sa so základnými slohmi/štýlmi z prehistórie a histórie umenia, s dôrazom na moderné a postmoderné umenie a nakoniec na tvorivé využívanie rôznych tém z oblasti prírody, kozmu, vedy, spoločnosti, civilizácie a kultúry.

Autor výtvarno-umelecké činnosti člení na perceptuálno-motorické a mentálne procesy (napr. vnímanie, predstavovanie, myslenie, reč a jazyk), technické procesy, ktoré sa týkajú technických spôsobov a postupov (od kresby, maľ-

by, grafiky, plastiku až po akčné formy a nové médiá) a na formálne procesy, ktoré rozdeľuje na transpozično-transformačné, analyticko-syntetické a synkreticko-imaginatívne. Ku všetkým týmto procesom priraduje tvorivé výtvarné cvičenia, ktoré môžu učitelia realizovať so žiakmi.

Dôslednú analýzu perceptuálno-motorických, socioafektívnych a kognitívnych procesov autor využíva na vytvorenie modelovej štruktúry vyučovacej hodiny (teda aj na formu učiteľovho písomného plánu hodiny), kde už syntetizuje zistené poznatky.

V ďalšej časti publikácie vytvára modely pre vyučovanie. V 1. – 4. ročníku základnej školy autor postavil svoju koncepciu na základe prvkov výtvarného jazyka, teda akejsi výtvarnej abecedy, čo je typický bauhausovský prístup. V 5. – 9. ročníku sa zameriava na umelecké smery 20. storočia, s ktorými paralelne rozvíja aj poznatky o umení od praveku až po 20. storočie. Vytvára dôsledné pripojenie a nadväzovanie medzi úlohami jednotlivých ročníkov, aj medzi 1. a 2. stupňom základnej školy. Dôsledne dodržiava stanovenú štruktúru tematických okruhov, kde pracuje s takými pojmami ako je napr. tematický okruh, základný cieľ vzdelávania, mentálny, technický a formálny proces, práca so základnými vyjadrovaniami a výrazovými prostriedkami, inšpirácia z oblasti umenia a z mimo-umeleckej činnosti, médií. Ciele vyučovaco-učebného procesu vlastne atomizujú základný programový cieľ, čo má z hľadiska lepšieho pochopenia zadanej úlohy akiste pre učiteľov veľký význam.

V nadväznosti na tematické okruhy autor predkladá 32 vzorových príprav pre jednotlivé ročníky 1. stupňa základnej školy a podobne 24 príprav pre 5. – 9. ročník základnej školy. Všetky sú spracované podľa jednotnej štruktúry a sú doložené výsledkami prác žiakov z experimentálneho vyučovania. Vytvárajú zaujímavú databázu dobrých nápadov pre vyučovanie výtvarného umenia. Nie sú však akýmsi receptárom, ale koncepčnou ponukou pre vytváranie podobných tvorivých úloh.

V oblasti terminológie didaktiky výtvarného umenia autor predstavil dôkladný systém opísania výtvarných procesov, čo je v domácej literatúre ojedinelé. Dokázal prepojiť psychologickú, pedagogickú a výtvarno-umeleckú terminológiu.

Publikácia vhodne dopĺňa medzeru, ktorá vznikla vo vydávaní didaktickej literatúry pre študentov i učiteľov výtvarného umenia. Je to výborný študijný materiál pre študentov i didaktická príručka pre učiteľov, ktorá môže poslúžiť aj ako alternatíva k súčasným osnovám výtvarnej výchovy, ale tiež ako inšpirácia pre vytváranie vlastných konceptov vyučovania.

Štefan Gero
Katedra masmediálnej komunikácie Filozofickej fakulty UKF
Nitra